

דין ירא שמים בקנין

הרב אוריה פלדמן, הרב רועי ששר

מבוא

בשנת תשע"א תוקנה ע"י הממשלה 'תקנת הגנת הצרכן בדבר ביטול עסקה' תקנה זו מאפשרת לקונה לבטל עסקה שעשה; להחזיר את המוצר שקנה ולקבל את כספו בחזרה, כל זאת בלי שום טענה על טיבו של המוצר אלא ע"פ רצונו של הקונה בלבד (אומנם, יש בתקנה זו תנאים והגבלות לגבי זמן ההחזרה ומצבו של המוצר).

על אף שהחוק מתיר זאת, פעמים רבות הדבר גורם עגמת נפש למוכרים השמחים על הצלחת העסקה ולפתע, כעבור יום-יומיים, נאלצים בעל כרחם לבטל את העסקה ולהפסיד את הרווח לו זכו. במאמר זה נברר האם הדבר כשר ע"פ דין תורה, וננסה להתוות דרך מסוימת להתנהגות הראויה בעניין זה.

את הסוגייה נפתח בבירור הגמרא במסכת בבא בתרא (פח). המייחדת לאדם ירא שמים הגדרה מיוחדת בדיני קניין ומכירה.

ת"ר: הלוקח ירק מן השוק, ובירר והניח אפילו כל היום כולו - לא קנה ולא נתחייב במעשר, גמר בלבו לקנותו - קנה ונתחייב במעשר, להחזירו אי אפשר - שכבר נתחייב במעשר, ולעשרו א"א - שכבר מפחיתן בדמים, הא כיצד? מעשרו ונותן לו דמי מעשר. אטו משום דגמר בלבו לקנות, קנה ונתחייב במעשר? אמר רב

הושעיא: הכא בירא שמים עסקינן,¹ כגון רב ספרא, דקיים בנפשיה ודובר אמת בלבבו.

הגמרא מתייחסת לחבר – אדם שלא מוציא מתחת ידו פירות שאינם מעושרים, במקרה שבירר לעצמו ירקות והניחם בצד ולא גמר לקנותם – הוא פטור ממעשר ויכול להחזיר את הירק חזרה משום שלא נעשה שלו אבל אם יגמור בליבו לקנות יתחייב במעשר ואז אם ירצה להחזיר את הירק למוכר, כיוון שלא יכול להוציא מתחת ידו פירות שאינם מעושרים, יאלץ לעשר את הירק ולשלם למוכר את דמי המעשר.

מקושיית הגמרא ומתירוצה מוכח שאדם רגיל יהיה פטור ממעשר בכל גווני משום שגם אם הוא גמר בליבו, אין לזה משמעות קניינית ואין הפירות שלו. אך אדם שהוא 'ירא שמיים' שגמר בדעתו – חייב במעשר. הגמרא מחדשת הלכה חשובה: גם 'גמירות דעת' יכולה לתת תוקף קנייני אצל אדם ירא שמיים.

מחלוקת הראשונים בחלות הקניין

נחלקו הראשונים: האם אדם ירא שמיים שגמר בליבו קונה את החפץ קנין גמור או לא.

1 האם קיים היום דין 'אדם ירא שמיים' עיין בעליות דרבנו יונה שכתב: "השלם במדרגת הקדושה" ובחקרי לב (יא, יו"ד, ד) שהוסיף: "נראה דאפילו בסתם ירא שמים דברים שבלב אינם דברים, זולת ברב ספרא". מדבריהם משמע שזו מדרגה עליונה וחשובה ולא כל אדם המקיים תרי"ג מצוות נחשב יר"ש שעליו יחולו הדינים הנ"ל, אך מ"מ, גם אם זה לא חל בצורה קניינית, ודאי שיש ללמוד מכאן את רוח התורה בעניין "דובר אמת בלבבו".

התוספות (שם, ד"ה בירא שמים) מקשה: כיצד אדם יר"ש יכול להחזיר את מה שקנה אחרי שעישור, הרי הוא גמר בליבו לקנות! מכריח התוספות שכוונת הגמרא שמחזיר רק מדעת המוכר.

פירושו של דבר: אם ירא שמים 'גמר בליבו' לקנות הרי הוא יוצר קניין גמור! וכן כתבו הרשב"א (שם, ד"ה הא) ורבנו יונה (שם, ד"ה מעשרו ונותן) שיכול להחזיר רק בהסכמת המוכר ולא יכול להכריחו לקבל את התבואה המעושרת בתוספת הכסף על ההפסד של המעשור. כלשונו הברורה של הרשב"א:

ואף על פי שנותן לו דמי מעשור, דכיון דירא שמים הוא – קנה לגמרי כאלו גמר בלבו והוציא בשפתיו.

לעומתם, כתב הריא"ז (ב"ב ה, ה, ג): "כיון שגומר בלבו על המקח ראוי לו לקיים גמר לבו". 'ראוי' פירושו שאינו חיוב גמור ובאפשרותו של היר"ש לבחור האם להחזיר, גם ללא הסכמת המוכר. וכן נראה מדברי המאירי (ב"ב פח. ד"ה הלוקח):

ואם הוא ירא שמים ורוצה לצרף מחשבתו למעשה, ר"ל: לקיים דברים שבלב עד שיהא נכלל במדת דובר אמת בלבבו – קנה מדין זה אף על פי שלא קנה בדיני אדם.

הלשון 'רוצה לצרף' וכן הלשון 'אף על פי שלא קנה בדיני אדם' מראות שאין הכוונה כאן לקניין גמור ורגיל אלא לדין מיוחד. נראה שהירא שמיים יוכל לבחור שלא לצרף מחשבה למעשה ולהחזיר את הירק גם שלא בהסכמת המוכר. גם הטור (ח"מ ר) כתב במפורש שמידת חסידות היא שלא להחזיר את הירק, אלא שיש בדבריו כמה קושיות בהן נעסוק לקמן.

ביאור מקור הדין של ירא שמיים

הגמרא מוכיחה שיש דין של ירא שמיים שלכאורה מאפשר/ מחייב בקניין גם ללא מעשה קניין המקובל (הגבהה וכדו') אלא על סמך 'גמר בלבו' בלבד. המקור להוכחת הגמרא הוא המעשה דרב ספרא המובא בשאלתות (ויחי, לו):

מאן דאמר ליה לחבריה: 'מזבנגא ליך האי מידיי לא בעי ליה למיהדר ביה ואף על גב דאי בעי למיהדר מצי הדר, דיבורא בעלמא הוא דא"ל, אפילו הכי לא מיתבעי ליה למיהדר בדיבוריה אלא מיבעי ליה למיקם בהימנותא'... ולא מיבעייא דאמר ליה: 'מיזבנגא האי מידיי אלא אפילו גמר בליביה לזבוגי ליה, אף על גב דלא אפיק מן פומיה, לא מיתבעי ליה למיהדר ביה דכתיב: "הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו". כי הא דרב ספרא הוה ליה ההוא חמרא לזבוגי אתא ההוא גברא ובעייה הוה קא קרי ק"ש א"ל: 'מי זבנת לי ניהלי בזוזי פלך? לא אהדר ליה. סבר לא ניחא ליה בהכי, אטפי ליה וא"ל: 'הבת לי ניהלי בזוזי פלך? לא אהדר ליה. בתר דאסיק אמר ליה: 'מון כד אמרת בזמן קדמאה גמרי בלבי לזבוגי לך הא טופנא לא שקילנא מינך'?

2 פירוש: מי שאמר לחברו שהוא מוכן למכור לו חפץ – לא ראוי שיחזור בו מזה, אע"פ שמצד הדין מותר, שהרי זה רק דיבור בעלמא ולא קניין, מ"מ ראוי לו לעמוד בדיבורו ובנאמנותו. ולא דווקא שאמר בפיו, אלא אפילו גמר בליבו – לא ראוי לו לחזור בו לקיים את הפסוק: "דובר אמת בלבבו". מעשה ברב ספרא שהיה לו חמור למכור וכשהיה באמצע קריאת שמע הגיע קונה וביקש לקנותו, הקונה הציע סכום כסף ומשלא נענה ע"י רב ספרא המשיך להעלות את הסכום. כשסיים רב ספרא והתפנה לענות לקונה הוא ביקש ממנו את הסכום הראשוני שהציע משום שכבר בהצעה הראשונה הסכים בדעתו למכור את החמור.

ברור ופשוט שכוונת השאילתות היא למנות דרגות בדיני חזרה ממקח כאשר הדרגה החמורה ביותר מכונה 'מי שפרע'. בדרגה זו, אף על פי שכבר שילם את הכסף, כיוון שלא משך עדיין – לא קנה ויוכל לחזור בו אך עומד בשבועת 'מי שפרע'. דרגה פחות חמורה היא 'מחוסר אמנה' – כאשר אדם רק אמר בפיו שרוצה לקנות אבל לא שילם. הדרגה הנמוכה זה 'מעשה דרב ספרא' בה אפילו דיבור אין.

מוכח מהמעשה של רב ספרא, שקיים 'דובר אמת בלבבו', שהקונה היר"ש לא יצר שום קניין שכן אפילו שתי הדרגות החמורות ('מחוסר אמנה' ו'מי שפרע') עדיין לא מחייבות בקנין. מכאן קשה על הגמרא שלנו: כיצד ניתן להוכיח ממעשה דרב ספרא שירא שמיים שגומר בליבו קנה קניין גמור?!

נראה להסביר שאכן יש ללמוד מהמקרה של רב ספרא לנידון דידן, אף שהפרטים שונים, משום שדווקא השוני של הסיפורים, של רב ספרא ושל הגמ' בבא בתרא, הוא זה שיוצר את ההבדל בדין.

ביאור המעשה ברב ספרא

כל קניין מורכב מדעת המוכר למכור ומדעת הקונה לקנות. כאשר אותו אדם ביקש מרב ספרא למכור לו ורב ספרא גמר בליבו למכור לו במחיר הנמוך, אין סיבה שהגמירות של רב ספרא תעשה קניין גמור לקונה ללא שום מעשה קניין וכל שכן כאשר עדיין הקונה לא יודע שהמוכר מסכים למכור לו וברור שהקונה לא מתכוון לקנות. במעשה הנ"ל, מתגובתו של רב ספרא, הבין הקונה שאין הוא מעוניין למכור לו ומשום כך העלה את המחיר, פשוט שלא הייתה לקונה כוונת קניין. מה שרב ספרא חשב בליבו

למכור כבר בהתחלה, אין לזה קשר לקניין אלא מעלה שלא יחזור בו ממחשבתו.

מה שאין כן הכא: בגמ' שלנו מוכר הירקות העמיד את סחורתו למכירה כאשר כוונתו למכור לכל מי שירצה בכך. מי שמגיע לברור את הירקות עושה את זה ע"מ לקנות בהמשך אלא שבזמן הברירה הוא עדיין לא מתכוון לקנות ולכן לא קנה. אבל באדם ירא שמייס יש דין אחר שגמירות הלב שלו לקנות עושה את הקניין. והרי יש כאן דעת מקנה למכור ודעת קונה לקנות. ולכן יכול הקניין לחול. ומה שנחלקו הראשונים זה רק בשאלה האם גמירות הדעת שלו מחייבת בקניין או שזה תלוי בבחירתו.

דרך פעולת הקניין בירא-שמיים

תהליך הקניין מורכב משני חלקים:

א. גמירות הדעת לקנות.

ב. מעשה הקניין.

ובד"כ תהליך הקניין נעשה דווקא בסדר הזה, כדי שיהיה מוכח שיש בו כוונה לקנות את החפץ.

בשונה מהרגיל, אדם ירא שמים, לפי מסקנת הגמרא, קונה בגמירות דעת בלבד. נראה לומר שעיקר הקניין אצל כל אדם הוא בגמירות דעת והמעשה נצרך רק כדי להוכיח על רצונו של הקונה וכן כדי שלא ישקר ויחזור בו. באדם ירא שמייס, שבלאו הכי לא ישקר, אין צורך במעשה קניין.

הסבר זה מועיל לשיטת רוב הראשונים הסוברים שקניין היר"ש הוא קניין גמור אך לדעת הריא"ז הסבר זה קשה.

אפשר לבאר בדרך אחרת: כשם שאפשר לעשות מעשה קניין בתנאי, כלומר שאם יתקיים התנאי – החפץ יקנה מכאן ולהבא במעשה ההגבהה שנעשה עכשיו. כך גם כאן, נאמר שאע"פ שהגבהת הירקות נעשתה ע"מ לברור אותם, ולא קנאם עדיין כלל, מ"מ אם תצטרף לפעולת ההגבהה גמירות דעת יתברר שנעשתה פה הגבהה לשם קניין. באדם יר"ש, שיש סיכוי סביר שרוצה באמת לקיים את המקח שמתעסק בו (אע"פ שלא אמר בפיו כלום), יש משמעות למעשה ההגבהה כהגבהה בתנאי.

זאת בשונה מאדם רגיל, לו יש סיכוי מאוד נמוך שירצה לקיים מקח שכזה כאשר אפילו בפיו לא אמר דבר, לכן הגבהתו היא לצורך הברירה בלבד.

אפשר לומר, ע"פ הסבר זה, שההבדל בין היר"ש לאדם הרגיל תלוי בבחירתו: האם לצרף את גמירות הדעת שלו למעשה או לא (כעין ההגבהה על תנאי שירצה בעוד 30 יום). ע"פ זה, מעשה הקניין הוא באמת בהגבהה והגמירות דעת היא כעין קיום התנאי.

יש מהאחרונים שלמדו מסוגיה זו שגמירות דעת בלבד, ללא מעשה קניין, יוצרת קניין גמור (מהרשם ב, רכד; מנחת אשר ב"ב, מו; ז ועוד) אך הסבר זה מבאר רק את דעת התוס' וסייעתו אך לא מתאים לשיטת הריא"ז וסיעתו.

עיון בדברי הטור

הטור (שם), בשונה משאר הראשונים, חיבר בין סוגייתנו לסוגיה הקודמת העוסקת בדין הלוקח כלים מבית האומן ע"מ לבקרו:

הנוטל כלי מבית האומן לבקרו ואם ייטב בעיניו ייחננו, ונאנס בידו – חייב, אם דמיו קצובין, דמשעה שלקחו חשוב כשלו כיון שדמיו קצובין. ואפילו אם ירצה המוכר לחזור בו – אין שומעין לו אבל מיהו הלוקח יכול לחזור ולהחזירו לו כל זמן שהוא בעין אלא שמדת חסידות הוא שלא לחזור בו כיון שגמר בלבו ליקחנו.

הקשה הב"ח:

איכא לתמוה: כיון דהתנה שאינו לוקחו אלא לבקרו ואם לא ייטב בעיניו יחזירנו, אם כן, אף ממדת חסידות יכול להחזירו ולא דמי ל'גמר בלבו לקנותו' בלי תנאי דמדת חסידות הוא לקיים בגפשיה 'ודובר אמת בלבו' אבל בתנאי ליכא משום מדת חסידות?

ונראה דאף על גב דהתנה דלקחו לבקרו ואם לא ייטב בעיניו יחזירנו מכל מקום ודאי אפילו ייטב בעיניו וגמר בלבו לקנותו אלא שחוזר בו מטעם אחר כגון שאין צריך לו או דחוק למעות וכיוצא בזה נמי יכול לחזור בו ועל זה קאמר דמדת חסידות הוא שלא לחזור וכו' ודוק.

מחדש הב"ח בדעת הטור שגם במקום שיש תנאי המאפשר להחזיר את החפץ, עדיין, ראוי להשתמש בתנאי רק על מה שנעשה עבורו – לבדוק אם החפץ טוב או לא, אבל לגבי שאר דברים, שאינם קשורים לטיב החפץ, ראוי ממידת חסידות שלא יחזור בו, אע"פ שמצד הדין יש תנאי ועד שלא יקבל הלוקח על עצמו את המקח לא קנה כלל ומ"מ ראוי שלא לחזור בו בכה"ג ולקיים את המקח.

נראה שהבנת הטור מתאימה יותר למקרה המקורי של רב ספרא, כפי שלמדנו בשאילתות לעיל, שבאמת הקניין עדין לא חל כלל ומ"מ יש עניין שלא יחזור בו כדי לקיים את הפסוק: 'ודובר אמת בלבבו' (ואפשר שבמקרה של הלוקח ירק מן השוק יודה הטור לרשב"א והתוס').

אומנם ההלכה למשה (מכירה ד, יד) חולק על הב"ח ומבאר את דברי הטור כתוס':

אבל הר"י בעל הטורים ז"ל נראה דסובר כדעת התוס' ולזה אמר דממידת חסידות לא יחזיר כיון שגמר בלבו ליקחנו.

כלומר: אפילו בלוקח כלי מבית האומן, שיש לו תנאי שיכול להחזיר אם ירצה, אם גמר בליבו להשאיר את החפץ אצלו – לא יחזיר אלא מדעת המוכר (ומה שכתב הטור 'ממידת חסידות' – צ"ל שכוונתו שאדם ירא שמיים לא יכול להחזיר אחרי שגמר בלבו לקנות קנין גמור).

וביאר שם עוד מדוע הרמב"ם לא הביא סוגיה זו בדיני קניין אלא רק בהלכות מעשר, שבאמת הרמב"ם סובר שהקונה יכול להחזיר גם ללא הסכמת המוכר (וכשיטת הריא"ז) אומנם, לגבי מעשר, היר"ש חייב לעשר את הירק לפני שמחזירו, אבל בדין מקח וממכר כיון שמדובר על דברים שאפשר למכור אותם בקלות (זבינא חריפא) רשאי להחזירם.

לדבריו מובן גם מדוע השו"ע לא כתב את דברי הטור להלכה בחו"מ אלא כדרך הרמב"ם, בהלכות תרו"מ (סימן שלא, זאת אף שבכס"מ כתב אחרת).

תקנת החזרת המוצרים

ע"פ דברינו לעיל אפשר לדמות את 'תקנת ביטול עסקה' ללוקח כלי על מנת לבקרו, שבעצם הרכישה יש תנאי מסויים, הקבוע בחוק, שמאפשר לכל קונה להחזיר את המוצר תוך פרק זמן מסוים. לכאורה התקנה חלה על כל אחד ולא תלויה במחשבתו של הקונה אם הוא מתכוון בוודאות לקנות או שהוא מתלבט על המוצר וקונה ע"מ שיחזיר.

אפשר לומר שבמקרה כזה אין דין של מידת חסידות וכמו שמקשה הב"ח על הטור שכיון שיש כאן תנאי כללי שאפשר להחזיר את המוצר ממילא תמיד מותר להחזיר וזה לא תלוי בגמירות הדעת. אך נראה מסברה שהתקנה נועדה לאפשר לאדם לבדוק אם החפץ מתאים לו ומסיבה זו תקנו שיכול להחזיר, אך במקרה לא צפוי, כגון אדם שקנה מוצר ובהגיעו לביתו גילה שיש לו בבית כבר מוצר שכזה, נראה שממידת חסידות לא יחזיר, מאחר שלא עבור זה נתקנה התקנה (וכסגנון תירוצו של הב"ח את קושייתו על הטור).

אומנם מדברי ההלכה למשה עולה שאף על פי שהחוק מאפשר להחזיר מוצר, תוך פרק זמן מסוים, מ"מ אדם ירא שמים שקנה וגמר בליבו שלא להחזיר – נחשב שקנה החפץ קנין גמור ויכול להחזיר רק מהסכמה רצונית של המוכר ולא מכפיה ע"פ החוק.

ומצאנו בשו"ת משנה הלכות (יב, תיט) שנשאל על מנהג מדינתו, בה כמעט בכל החנויות יכול להחזיר את הסחורה שלקח, האם כשור הדבר? וכתב שמדברי הטור נלמד מכ"ש לנידון דידן:

כ"ש הלוקח בחנות כהיום והוטבה לו ומשום זה לוקחו ודאי שאין להחזירו הגם שהחנויות מקבלים בחזרה מ"מ לאו מדת חסידות

הוא להחזיר ואני שמעתי מכמה בעלי חנויות שאומרים שצריך לסגור החנות שלא יביאו חזרה ולכן ודאי אינו ממדת חסידות.

עד כמה צריך לנהוג בחסידות זו בקניין?

דינו של רב ספרא לא הובא להלכה בשו"ע בחו"מ ואפשר שמשום שזו מידת חסידות, שאינה מצויה אצל הכלל, לא ראה המחבר צורך להזכירה (או משום שחילק בין מקח וממכר למעשר כדברינו לעיל). אומנם הלכה זו הובא להלכה בשו"ע הרב (מכירה ומתנה ושליח, א):³

ירא שמים יש לו לקיים אפילו מחשבות לבו שאם חשב וגמר בלבו למכור לו בסכום זה והלה לא ידע ממחשבתו והוסיף לו על סכום זה לא יקח ממנו כי אם סכום זה שגמר בלבו, לקיים מה שכתוב: "ודובר אמת בלבבו". וכן הלוקח שגמר בלבו לקנות בסכום כך וכך אין לו לחזור בו.

3 גם רבינו יונה כתב בביאורו לספר משלי (ג, ג) (עה"פ: "חסד ואמת אל יעזבוך"):

והנה אוסיף לנאר בענין האמת, כי יתחייב האדם להתחזק מאד במדת האמת ולהרחיב גבולה, מרוב היות מדת האמת אהובה ודרושה מלפני ה' יתברך, כי גם אם גמר האדם בלבו לתת מתנה, או למכור חפץ בדמים קלים, או לקנותו בדמים יתרים, אם האיש מן המשתדלים להגיע לשלמות יראת השם, יקיים בפועל את אשר גמר בלבו, כמו ששינונו: בירר והניח בירר והניח, אפילו כל היום כולו, לא קנה, גמר בלבו לקנות, מועשר וגותן לו. וביאור הענין הזה, כי הוא מדבר באדם ירא שמים כגון רב ספרא, שהיה מקיים מה שכתוב: "ודובר אמת בלבבו" (תהלים טו, ב).

והוסיף הגר"ז:

וכן כל כיוצא בזה, בשאר דברים שבין אדם לחבירו, יש לו לקיים מחשבות לבו אם גמר בלבו לעשות איזו טובה לחבירו ויש בידו לעשותה.

מדבריו נלמד שדין זה נוהג גם בימינו וכציווי על ירא שמיים. אך גם לפי דבריו צריך לומר שלא בכל מחשבה של ירא שמיים הוא צריך לקיים מחשבתו שהרי אין זה מן הסברה וההגיון שאם אדם ירא שמים חשב בליבו לקנות משהו שהוא יהיה חייב לקנותו.

וכן ביאר בשו"ת משנה הלכות (ט, שלו):

פשוט דלא נאמרו הדברים אלא היכי דיש כאן שני בעלי דברים כגון מוכר וקונה או סוחר וכיוצא בזה ופשוט דהא לא נאמרה אלא כשיש חבירו לנגדו דע"ז שייך לומר "ודובר אמת בלבבו", שאף שלא דבר אל חבירו אלא בלבבו מ"מ דבר עמו בלבבו עכ"פ. אבל אם לא בקש ממנו אדם והוא במחשבתו חשב לעשות מה שהוא ודאי שאין בזה שום איסור לא ממדת חסידות וכ"ש משורת הדין לעשותו.

ובהגדרה מדויקת יותר, הוסיף, כמו שביארנו בשאלתות, ש"דובר אמת בלבבו" זו דרגה נוספת על גבי 'מחוסר אמנה' ו'מי שפרע':

דובר אמת בלבבו הוא היכי דאלו היה מדבר דבר זה והיה חוזר בו היה בכלל מחוסרי אמנה ואם היה נותן כסף היה עובר א"מי שפרע' בכה"ג יש עוד קנין פחות מהני קנינים שחושב בלבו, הגם שאינו מחוסרי אמנה אבל קנין פחות מזה מיהו איכא והוא דין של 'ודובר אמת בלבבו' שסוף כל סוף הסכים בדעתו לדעת חבירו ואיכא כאן דעת המוכר ודעת הקונה ואם יחזור בו הרי יש כאן קצת חסרון בנאמנותו.

וכדבריו כתב בשו"ת לבוש מרדכי (סימן עו) על שאלה מעין זו.

סיכום

אע"פ שיש אפשרויות רבות כיום, ע"פ החוק, להחזיר מוצרים אחר קנייתם, אדם שהוא ירא שמים ישים על ליבו מתי יוכל להחזיר:

א. לדעת הב"ח: אם מחזיר מחוסר שביעות רצון מהמוצר – רשאי להחזיר לכתחילה. אך אם מחזיר מסיבות אחרות נראה שיש בזה מידת חסידות שלא להחזיר.

ב. לדעת ההלכה למשה בשיטת הטור – אם גמר בליבו – לא יחזיר כלל (אלא אם יבקש רשות מפורשת מהמוכר ויסביר לו שהוא אינו חייב לקבל חזרה) אך אם לא גמר בליבו יכול להחזיר בכל עניין ואפילו מידת חסידות אין בזה. ולרמב"ם יחזיר תמיד ובתנאי שהמוצר הינו נמכר בקלות (זבינא חריפא).

ג. ישנו חילוק נוסף (שאמנם לא ברור מעמדו ההלכתי אך באומדן הדעת של המוכר נראה לענ"ד שהוא פשוט) בין הקונה מאדם פרטי – שמכל חפץ וחפץ שהצליח למכור הוא מלא שמחה וזוהי פרנסתו הישירה וא"כ, באופן הזה, אע"פ שמותר להחזיר אין להתעלם מהנזק ומעגמת הנפש שיש למוכר ובזה ודאי שיר"ש לא יחזיר (מסתבר שאם לא נח לו מעצם המוצר – עדיין רשאי להחזיר, כדברי הב"ח לעיל). אך אם מדובר באדם שקנה מרשת גדולה, שהיקף המסחר שלה גדול והבעלים בלא"ה מרוויח טוב, אין לבעלי החברה תרעומת כ"כ מהחזרת המוצר כיוון שחסרון הרווח אינו מורגש בכיסו כמו במוכר פרטי.

ד. אומנם ברשתות ובחנויות הגדולות, החזרת המוצרים היא חלק משירות הלקוחות והנראות של החברה – שמתגמשת עם הלקוחות וכן עומדת תמיד בפני ביקורת גלויה באינטרנט וכדו' ולכן נראה שבכל ענין מותר להחזיר, מה שאין כן בחנות רחוב קטנה שלרוב הסיבה לסכמת המוכר לקבל את החפץ חזרה ולהשיב את הכסף לקונה, נובעת רק מאילוץ החוק, שמחייב זאת, אך ללא החוק לא בטוח שהיה מוכן להחזיר את הכסף (מצוי יותר שיסכים לתת שובר לקניית חפץ אחר). וכמובן שיש משמעות גם לסכום הכולל של העסקה.

ה. עוד נראה לומר: אדם שרכש חפץ מסוים רק משום הפצרותיו של המוכר שאמר לו שייקחנו ואם יהיה צריך יחזיר או משהו דומה באופן של שיווק אגרסיבי שבו האדם מראש לא רצה את החפץ אלא כפו עליו את הקניה בכה"ג נראה פשוט שרשאי להחזיר אף אם הוא יר"ש.

ו. אדם שבוחר מוצרים בחנות ומניחם בעגלתו ודאי שעדין לא קנה ולכן רשאי להחזיר גם אם הוא ירא שמיים (ולדעת השו"ע הרב יש להסתפק קצת בזה).

אחרית דבר

נראה שגם אם קשה להכריע את ההלכה בצורה ברורה וכן את השאלה מיהו הירא שמיים המדובר, מ"מ יש כאן קו יסוד ראוי ונכון לגבי החזרת מוצרים, אע"פ שלא בהכרח יש בזה חיוב גמור. נראה שהתורה מדריכה אותנו בדקדוק הצדדים המוסריים של הקניה וההחזרה. כמו כן, נראה שלמעשה יש להתחשב בגודל הקניה וכן בשאלה מהיכן קנה אותה ולנסות לראות את מידת הקפדתו של המוכר ולהתנהל בשיקול דעת.